

Анотація

А.Г.Величко, В.П.Иващенко, А.Г.Ясев, А.Д.Рожков

Эффективность деятельности высшего учебного заведения как функция полноты нормативно-методического обеспечения

Исследуется взаимосвязь и влияние структуры и содержания нормативно-методического обеспечения работы высшего учебного заведения на эффективность его деятельности.

Ключевые слова: эффективность деятельности, нормативно-методическое обеспечение, полнота.

Summary

O.G.Velychko, V.P.Ivashchenko, O.G.Yasev, O.D.Rozhkov

Efficiency of Activity of a Higher Educational Institution as a Function of Completeness of Normative-Methodical Provision

The interrelation and influence of structure and content of normative-methodical provision of work of a higher educational institution as for efficiency of its activity is examined.

Key words: efficiency of activity, normative-methodical provision, completeness.

Дата надходження статті:

„01” вересня 2010 р.

УДК 371.13+373.1(045)

В.П.ВОВК,

кандидат психологічних наук

(м.Хмельницький)

Особливості професійної адаптації молодих учителів до роботи в сучасній школі

В статті розкрито особливості професійної адаптації молодих учителів до роботи в умовах сучасної школи, досліджено різні підходи до визначення сутності поняття „професійна адаптація”, на основі проведеного опитування молодих учителів визначені окремі проблеми адаптації до педагогічної діяльності та запропоновані шляхи розв’язання цієї проблеми.

Ключові слова: адаптація, професійна адаптація, соціальна адаптація, соціально-психологічна адаптація, психологічна адаптація, професійна адаптація вчителя.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Проблема ефективного управління освітніми закладами передбачає необхідність, одночасно з досягненням основних цілей, що стоять перед організаціями, й створення сприятливих умов для професійного становлення та розвитку особистості вчителя. Одним із найважливіших кроків у професійному становленні особистості є етап професійної адаптації. В умовах значних соціально-економічних та інформаційно-технологічних змін, що відбуваються в нашій країні сьогодні, проблема адаптації особистості виступає на перший план. Це є суттєвим і для діяльності освітніх організацій, які теж повинні швидко реагувати на соціальні зміни, що відбуваються в суспільстві, вносити необхідні зміни в зміст навчання, знаходити нові форми взаємодії, оскільки працюють із молодим поколінням, яке є більш відкритим до всього нового та швидше адаптується до соціальних змін, порівняно з дорослими.

Разом із тим, необхідність введення змін у професійну діяльність вчителів та управлінську (менеджерську) діяльність керівників шкіл згідно нових соціальних вимог свідчить про те, що управління професійною адаптацією вчителів слід розглядати як актуальний напрямок психологічного дослідження. Окрім того, нові суспільні умови вимагають розробки нових підходів до психологічної підготовки керівників освітніх організацій, зумовлюють необхідність підвищення їх психологічної компетентності, зокрема, в області психологічних основ управління професійною адаптацією вчителів, врахування зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на цей процес [1].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Професійна адаптація працівників сьогодні є важливою умовою ефективності професійної діяльності в усіх соціальних сферах, але серед численних професій є такі, де роль адаптованості особливо велика. Значимість адаптації для професії вчителя впливає зі специфіки праці, яка полягає в тому, що результат праці вчителя не можна виміряти, його не можна виразити у відсотках, встановити норму виробітку. З іншого боку, освітні організації повинні швидко реагувати на ті соціальні зміни, що відбуваються в суспільстві, вносити необхідні зміни в зміст навчання, знаходити нові форми взаємодії з учнями, які значно швидше адаптуються до соціальних змін, ніж дорослі [1].

Адаптацію в широкому значенні трактують як процес пристосування індивідуальних та особистісних якостей до життя та діяльності людини в умовах, що змінюються; як активну взаємодію особистості та середовища залежно від ступеня її активності або як перетворення середовища згідно з потребами, цінностями й ідеалами особистості, або як переваги залежності особистості від середовища; як зміни, що супроводжують на рівні психічної регуляції, становлення (та відновлення), збереження динамічної рівноваги в системі „суб’єкт праці – професійне середовище [2; 3].

Соціальна адаптація відбиває рівень освоєння людиною технології професійної діяльності, її варто

розглядати як певну сукупність пристосувальних реакцій, як стабільний, добре організований спосіб рішення типових ситуацій [4].

У соціальній психології виділяють два види адаптації:

Професійна адаптація – це складний, багатоплановий процес, в якому беруть участь і сам індивід, і колектив як елемент середовища його життєдіяльності. Під час професійної адаптації формуються деякі специфічні професійно важливі якості особистості, які є необхідною умовою успішного оволодіння даною спеціальністю. В цьому випадку відбувається адаптація до підприємства, яка пов'язана: з включенням нового робітника в загальний ритм праці, з узгодженням своїх трудових зусиль із діями інших членів колективу; з встановленням необхідного психологічного контакту й взаєморозуміння; з виробленням нового життєвого стереотипу особистості, що зумовлений її входженням у новий колектив; із засвоєнням норм, цінностей і традицій цього колективу; а також, з подоланням протиріч між очікуваннями особистості, її професійною підготовленістю, з одного боку, та характером реальних вимог, конкретними умовами праці, щоденною практикою, з іншого [3, с. 80].

Соціально-психологічна адаптація – це включення працівника в систему взаємовідносин, які характеризують конкретну групу. Соціально-психологічна адаптація й професійна адаптація нерозривно пов'язані між собою й впливають одна на одну [5].

На думку О.Л. Туриніної, *соціально-психологічна адаптація* – це процес взаємного обміну інформацією про свої соціально-психологічні характеристики між колективом та індивідом, а також встановлення на цій основі контактів і взаємин, що забезпечують ефективну спільну працю і неформальне спілкування [6].

У нашому дослідженні ключовим виступає поняття „психологічна адаптація”, яка в психологічній енциклопедії розглядається як пристосування людини до існуючих у суспільстві вимог і критеріїв оцінок завдяки прийняття норм і цінностей цього суспільства [7, с.14].

Психологічні проблеми адаптації вчителів до роботи в школі в різних її аспектах вивчали Л.Д. Єршова, В.І. Козієв, О.Г. Мороз, С.В. Овдей, М.І.Педаєс, Н.І. Скубій, О.Г. Солодухова, Л.А. Ясюкова, Т.С. Яценко та ін.

Професійна адаптація молодого вчителя – складний динамічний процес активного взаємного впливу й видозміни як учителя так і педагогічного колективу.

За дослідженнями О.Г. Солодухової, істотний вплив мають рівень відношень молодого вчителя з колегами та адміністрацією, внаслідок реалізації потреби у соціальному самоствердженні [3].

Л.Д. Єршова вказує на важливість уміння реконструювати поведінку та діяльність у сферах мотивів, досягнення цілей та ефективних інтеракцій [8].

Як відмічає О.Г. Мороз, професійна адаптація молодого вчителя – це складний процес входження вчителя в систему відносин із високою взаємністю й взаємозалежністю [9].

Розглядаючи етапи включення працівника в виробництво, виділяють первинну й вторинну адаптацію.

Первинна адаптація охоплює період первісного включення особистості (тобто вперше в її житті) у діяльність виробничого колективу, а вторинна – всі наступні зміни роботи чи професії, викликані не тільки переходом людини на нове місце роботи, в інший колектив, але також технічними, технологічними й організаційними нововведеннями в даному колективі. Адаптація як важливий період у професійній біографії вчителя – складний динамічний процес, в якому необхідно розрізняти ряд специфічних взаємопов'язаних аспектів: соціальний, соціально-психологічний, психологічний і власне професійний [3].

Деяко інший зміст у поняття „професійна адаптація вчителя” вкладають В.І. Козієв, М.І. Педаєс, розуміючи її як засвоєння системи соціальних та професійних ролей. Підкреслюючи елементи активності цього процесу, автори розглядають особливості адаптації через категорії „формування”, „оволодіння”, „самосвідомість” тощо [10; 11].

С.В. Овдей вбачає зміст адаптації в тому, що новачок робить своїми (внутрішньо необхідними) норми взаємовідношень і традицій, які утворилися у колективі. Прийняття індивідом, що адаптується, ціннісних орієнтацій колективу розглядається більшістю авторів як основний зміст адаптаційного процесу, також відзначається важливість вміння встановлювати правильні, педагогічно доцільні взаємовідношення у колективі та встановлення взаємовідношень із колегами й адміністрацією [12].

О.Г. Солодухова відзначає суперечливість адаптаційного процесу в період переходу від позиції „сприймаючого знання” до „віддаючого знання”. Його вирішення відбувається й за рахунок пристосування й за рахунок взаємопроникнення цінностей і взаємовизнання молодого вчителя й колективу [3].

Формулювання цілей статті... Мета статті – з'ясувати сутність поняття „професійна адаптація” та розкрити особливості професійної адаптації вчителів до роботи в загальноосвітній школі.

Основні результати дослідження. Професійна діяльність молодого вчителя значною мірою залежить від того, наскільки успішно він увійде в шкільний колектив, прийме норми його життя, освоїть

систему внутріколективних відносин, тобто від його психологічної адаптації.

Процес входження вчорашнього студента в середовище професійної діяльності є актом взаємодії певного комплексу соціальних норм, установок, вимог та умов, які характеризують сферу цієї діяльності, з комплексом характеристик, що визначають професійний і соціально-психологічний параметри суб'єкта адаптації. Особливістю цього процесу є те, що він включає в себе як прийняття ролей та функцій персонального характеру, так і входження в структуру міжособистісних відносин. Адаптація відбувається тоді, коли професійне середовище сприяє реалізації потреб і прагнень особистості молодого педагога, слугує розкриттю його індивідуальності [13].

З метою вивчення загального рівня професійної адаптації вчителів нами було проведено опитування вчителів ЗОШ м. Хмельницького та Хмельницької області (43 респонденти), стаж педагогічної роботи яких становить від 1 до 3-х років. Для цього ми використали „Опитувальник для оцінки соціально-психологічної адаптації вчителя середньої школи” Р.Х. Ісмаїлова [14].

Результати виявилися такими (табл. 1):

Таблиця 1

**Рівні розвитку основних складових професійної адаптації вчителів
(у % від загальної кількості опитаних)**

№	Складові професійної адаптації	Низький рівень адаптації	Середній рівень адаптації	Високий рівень адаптації
1.	Ставлення до навчального закладу	38,3	47,2	14,5
2.	Відносини між учителями	23,2	55,4	22,4
3.	Задоволення умовами праці	41,1	41,3	18,6
4.	Задоволення своїм становищем у колективі	31,4	51,3	18,3
5.	Ставлення до роботи	21,2	54,6	24,2
6.	Ставлення до учнів	12,7	46,8	31,5
7.	Ставлення до керівника	25,3	52,2	22,5
8.	Ставлення до колективу	29,4	57,5	13,1
9.	Загальний рівень професійної адаптації	27,8	50,8	20,6

Як видно з таблиці, в молодих учителів, які стоять на початку педагогічної діяльності, переважає середній рівень адаптації, що становить 50,8%; низький рівень притаманний 27,8% респондентам, а високий – лише 20,6% опитаних.

Разом із тим, ми виявили й проблеми, які мають місце в соціально-психологічній адаптації. Це свідчить про існування проблем соціально-психологічного характеру. Вони пов'язані з міжособистісними стосунками в колективі (31,4%), ставленням до колективу (29,4%), ставленням до навчального закладу в цілому (38,3%).

Адаптація випускників педагогічного вузу до умов самостійної навчально-виховної роботи в школі – процес тривалий і складний. Як свідчать результати нашого опитування, тут багато що залежить від мікроклімату в колективі, умов праці, задоволення своїм становищем у колективі, ставлення до навчального закладу тощо.

Практика свідчить, що молоді вчителі (випускники вузів), як правило, виявляють належний рівень теоретичної підготовки зі свого предмета, основ педагогіки, психології й методики викладання, але слабко підготовлені до організації позакласної роботи, проведення виховних заходів, виконання обов'язків класного керівника тощо.

Так, проведене нами опитування підтвердило, що більшість випускників (52,1%) вважають себе краще підготовленими до проведення навчальної роботи зі школярами, 30,4% – до виховної роботи й тільки 17,5% вважають себе добре підготовленими як до навчальної, так і до виховної роботи з учнями. Такий стан речей, на нашу думку, гальмує процес соціально-психологічної адаптації.

Для усунення виявлених проблем у процесі адаптації молодих учителів до педагогічної діяльності слід враховувати комплекс соціальних норм, установок, вимог та умов, які визначають професійний і соціально-психологічний параметри суб'єкта адаптації. Процес адаптації молодого вчителя краще відбувається тоді, коли професійне середовище сприяє реалізації потреб і прагнень особистості молодого

педагога, слугує розкриттю його індивідуальності, входження в систему внутрішкільних, міжособистісних відносин і пристосування до них.

Висновки... 1. Професійна адаптація представляє собою єдність адаптації індивіда до фізичних умов професійного середовища (психофізіологічний аспект), адаптація суб'єкта діяльності до професійних завдань, знаряддям праці, виконуваних операцій тощо (власне професійний аспект) і адаптації особистості до соціальних компонентів професійного середовища (соціально-психологічний аспект).

2. Професійна адаптація молодого вчителя значною мірою буде залежати від того, наскільки успішно він увійде в шкільний колектив, прийме норми його життя, освоїть систему внутріколективних відносин.

3. Запорукою професійного успіху та професійної адаптації буде усвідомлення молодим педагогом свого високого покликання, глибокого розуміння вимог, що ставляться до його особистості та систематичної активної роботи над собою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кулик С. М. Психологічні основи управління психологічною адаптацією вчителів : дис... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / С. М. Кулик. – К., 2004. – 186 с.
2. Мацкевич А. Л. Специфические характеристики субъекта общения в процессе профессиональной адаптации молодого специалиста : автореф. дис. ... на соискание науч. степ. канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / А. Л. Мацкевич. – Л., 1987. – 17 с.
3. Солодухова О. Г. Становлення особистості вчителя у процесі професійної адаптації : [моногр.] / О. Г. Солодухова. – Донецьк : Либідь, 1996. – 176 с.
4. Почебут Л. Г. Организационная социальная психология : [учебное пособие] / Почебут Л. Г., Чикер В. А. – СПб. : Изд-во „Речь”, 2000. – 298 с.
5. Мейжис И. А. Социальная психология общественного развития : [учебное пособие] / Мейжис И. А., Почебут Л. Г. – К. : Миллениум, 2007. – Ч. II. – 404 с.
6. Туриніна О. Л. Практикум з психології : навч. посіб. / О. Л. Туриніна. – К. : МАУП, 2007. – 328 с.
7. Большая психологическая энциклопедия. – М. : Эксмо, 2007. – 544 с.
8. Ершова Н. А. Творческая активность педагогической деятельности молодых учителей как фактор профессиональной адаптации : дис. ... канд психол. наук : 19.00.07 / Ершова Н. А. – М., 1987. – 204 с.
9. Мороз А. Г. Профессиональная адаптация выпускника педагогического вуза : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01 / А. Г. Мороз. – К., 1983. – 430 с.
10. Козиев В. Н. Психологический анализ профессионального самосознания учителя : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / В. Н. Козиев. – Л., 1980. – 14 с.
11. Педаяс М. Н. Профессиональная адаптация учителя: организация учебного процесса / Педаяс М. Н. — Тарту : ТГУ, 1976. – Вып. V. – 147 с.
12. Овдей С. В. Проблемы социально-психологической адаптации молодых учителей : дис. ... канд. психол. наук / С. В. Овдей. – Л., 1978. – 218 с.
13. Мороз О. Г. Соціально-психологічна адаптація молодого вчителя / О. Г. Мороз // Радянська школа. – 1985. – № 3. – С. 21–28.
14. Диагностика здоровья : [психологический практикум] / под ред. проф. Г. С. Никифорова. – СПб. : Речь, 2007. – 950 с.

Аннотація

В.П.Вовк

Особенности профессиональной адаптации молодых учителей к работе в современной школе

В статье раскрыты особенности профессиональной адаптации молодых учителей к работе в условиях современной школы, исследованы разные подходы к определению сущности понятия „профессиональная адаптация”, на основе проведенного опроса молодых учителей определены отдельные проблемы адаптации к педагогической деятельности и предложены пути решения этой проблемы.

Ключевые слова: адаптация, профессиональная адаптация, социальная адаптация, социально-психологическая адаптация, психологическая адаптация, профессиональная адаптация учителя.

Summary

V.P.Vovk

Features of Professional Adaptation of Young Teachers to Work at Modern School

The features of professional adaptation of young teachers to work under the conditions of modern school are exposed in the article, different approaches to the determination of the essence of concept „professional adaptation” are examined, on the basis of the conducted questioning of young teachers some problems of adaptation to pedagogical activity are offered and the ways of decision of this problem are proposed.

Key words: adaptation, professional adaptation, social adaptation, social-psychological adaptation, psychological adaptation, professional adaptation of a teacher.

Дата надходження статті:

„15” червня 2010 р.